

Postmodern Openings

ISSN: 2068 – 0236 (print), ISSN: 2069 – 9387 (electronic)

Coverd in: Index Copernicus, Ideas. RePeC, EconPapers, Socionet,
Ulrich Pro Quest, Cabel, SSRN, Appreciative Inquiry Commons,
Journalseek, Scipio
EBSCO

The relationship between State and Church during the Petru Groza government (1945-1947). The Greek-Catholic Church of Romania and Vatican's attitude

Dumitru-Cătălin ROGOJANU

Postmodern Openings, 2010, Year 1, VOL.1, APRIL, pp: 31-45

The online version of this article can be found at:

<http://postmodernopenings.com>

Published by:

Lumen Publishing House

On behalf of:

Lumen Research Center in Social and Humanistic Sciences

The relationship between State and Church during the Petru Groza government (1945-1947). The Greek-Catholic Church of Romania and Vatican's attitude

[Raportul Stat-Biserică în perioada guvernării Petru Groza (1945-1947). Biserica Greco-Catolică din România și atitudinea Vaticanului]

**Ph.D. Candidate
Dumitru-Cătălin ROGOJANU²**

Abstract

The paper above presents, in a concrete way, the general report between the communism in the period when Petru Groza governed (1945-1947) and the Greek Catholic Church, in Romania, with the more or less involvement of the Holy See or of the Russian Orthodox Church. It is also made an evidence of the antagonistic perceptions of the communism and of the Catholicism as well, from the ideological point of view, regarding the position of obedience or insubordination in the difficult relationships between State and Church.

As a primary aspect, the study is concentrated on depicting the principles that guided the communists in order to develop a contradictory attitude towards the Church, to highlight the essential features of the religious politics and of the communist regimes based on the local specificities and on the description of the mechanisms and of the guileful strategies through which the Romanian communists, taking advantage of the international context, with ability and agility, succeeded in winning the people's trust, consolidating their legitimacy and, eventually, in obeying the Greek Catholic Church to their desiderates.

As a final reference, our interest is concerned on an analysis of the motivations that the Petru Groza government had in pleading for putting the

---

² Dumitru-Cătălin ROGOJANU – Ph.D. Candidate at “Babeș – Bolay” Cluj Napoca, Romania, Email rogojanucatalindumitru@yahoo.com

* Cercetare realizată de autor în cadrul proiectului co-finanțat de PROGRAMUL OPERAȚIONAL SECTORIAL PENTRU DEZVOLTAREA RESURSELOR UMANE 2007 – 2013, Contract POSDRU 6/1.5/S/4 – „STUDII DOCTORALE, FACTOR MAJOR DE DEZVOLTARE AL CERCETĂRILOR SOCIO-ECONOMICE ȘI UMANISTE”.

accent on the historical evolution of the conflict between the Orthodox adepts and the Catholics, but we have also observed the concrete measures adopted by the Romanian communist regimes towards the Greek Catholic Church and the manner in which the representatives of the nunciature from Bucharest (Andrea Cassulo and his successor Gerald Patrick O'Hara) reacted to the rough actions of the communist government.

Keywords:

State, Church, the relationship between State and Church, the Greek-Catholic Church of Romania, The Romanian Orthodox Church, The Russian Orthodox Church, the Holy See, communism, catholicism, the Petru Groza government

“Relația” Stat-Biserică în România (1945-1947)

Biserica a reprezentat pentru comunismul în expansiune unul dintre cei mai aprigi adversari, datorită rolului său istoric, ea conferind societăților central est europene în general și societății românești în particular un spirit de coeziune, oferind valori ce erau considerate extrem de periculoase pentru sistemul totalitar comunist (Țărău, 1998). Dacă în concepția occidentală laicitatea a reprezentat o modalitate prin care statul și-a manifestat în general neimplicarea față de problemele religioase, în statele comuniste aceasta urma să fie garanția faptului că un număr tot mai mare de cetățeni vor fi sustrași influenței cultelor religioase (Bucur și Stan, 2004). Fiind considerat o *religie politică*, marxismul neagă orice altă viziune filosofică, politică sau religioasă asupra lumii, ajungând astfel până la urmă să intre în conflict cu biserica, să impună un control total asupra individului, asupra tuturor activităților și nevoilor lui (Cardia, 1992, cf. Bucur, Stan, 2004:15).

De cealaltă parte, Biserica nu poate accepta nici un sistem social bazat pe materialism: nici sistemul liberal, care nu ține seama de aproapele ce trebuie ajutat, ci numai de profitul propriu, nici sistemul dialectic marxist, deoarece aceste sisteme nu respectă persoana umană, ci din contră, sacrifică drepturile ei fundamentale, demnitatea omului, trebuind să stea la baza structurilor vieții familiale, profesionale și sociale (Popa, 1997).

Comunismul este prin natura sa antireligios, nu atât prin negarea teoretică a lui Dumnezeu, ci prin faptul că este o mișcare revoluționară care nu are nevoie de Dumnezeu, acesta fiind socotit inutil pentru ea, ba chiar periculos, căci ține pe om în iluzii, nu în realitatea nevoilor pământești, religia reprezentând un „opiu pentru popor”, singura realitate fiind cea care „se bazează pe simțuri” (Popa, 1997). Negând orice formă de realitate spirituală, transcendentă materiei și ținând să acapareze chiar spiritul și sufletul oamenilor, ideologia totalitară

comunistă merge până la excluderea tuturor celorlalte concepții rivale (Cipăianu, 1997).

Fără a elabora o politică rigidă, comuniștii au acționat extrem de abil în vederea subordonării sau eliminării – acolo unde nu era posibilă subordonarea instituțiilor religioase, totuși, existând cel puțin trei principii după care s-a definit ideologic poziția lor față de biserică:

Cuius regio, eius religio (A cui este stăpânirea, a aceluia este Biserica);
Cine nu este cu noi este împotriva noastră;
Dezbină și stăpânește (Țărău, 1998).

De fapt, toate aceste trei principii separat sau împreună aplicate urmăreau eliminarea Bisericii: ultimul obstacol important în calea impunerii regimului de inspirație sovietică (Vasile, 2003a), și a formării omului nou.

Referindu-se la relațiile Stat-Biserică în zonele dominate de sovietici, Pedro Ramet³ identifică șase trăsături esențiale ale politicii religioase a regimurilor comuniste, condiționate de specificitățile locale: ponderea organizației religioase, dispoziția acesteia de a se subordona conform cerințelor autorității politice și posibilitatea de a infiltra și controla prin intermediul poliției politice, problema dependenței de o autoritate străină, loialitatea sau lipsa de loialitate a unui cult religios în timpul celui de-al doilea război mondial, configurația etnică a țării și cultura politică dominantă marcată fie de anticlericalism, fie de toleranță religioasă.

Totodată, apelând la strategii diverse dar adecvate realităților concrete ale fiecărei țări din Europa Centrală și de Sud-Est, democrația populară între anii 1945-1947 promovată de sovietici în România avea menirea de a concilia implementarea intereselor de securitate sovietice în zonă cu necesitatea menținerii alianței Celor Trei Mari, ceea ce implică un anume respect și prudență pentru diversitățile locale (Rothschild, 1993, cf. Bucur, 2000:112). Din această perspectivă, România constituie un interesant studiu de caz asupra raportului Stat-Biserică în perioada 1945-1947.

Schimbările politice intervenite în România după 23 august 1944, eliberarea Transilvaniei (octombrie 1944) și repunerea limitată în vigoare a Constituției din 1923 au generat numeroase speranțe, dar și unele temeri în societatea românească (Bucur și Stan, 2004), mai ales în rândul cercurilor greco-catolice, numeroase articole apărute în presa vremii ilustrând acest lucru. Ascensiunea comuniștilor, polarizarea vieții politice odată cu crearea Frontului Național Democrat (FND), precum și posibilele implicații politice ale prezenței militare sovietice în acest spațiu, au fost amplu discutate în periodicele greco-

---

³ A se vedea studiul „The Interplay of Religious Policy and Nationalities Policy in the Soviet Union and Eastern Europe”, pp. 3-41 în Ramet, 1989.

catolice, unele articole evidențiind conotații polemice și arătând incompatibilitățile dintre comunism și Biserica Catolică în privința naturii regimului democratic (Bucur, 1998).

În acest context, confruntat cu problema legitimității sale, conștient de fragilitatea bazei sale sociale, contestat de partidele democrate, noul guvern a căutat să evite angajarea într-un conflict cu denominațiile confesionale recunoscute, pe teme precum: educația religioasă, implicarea Bisericii în asistența socială ori aspecte relevante pentru identitatea națională a unor grupuri confesionale minoritare (Bucur și Stan, 2004).

De asemenea, comuniștii au încercat să se autodefinească drept lideri ai reformelor sociale, economice și politice, urmărind să monopolizeze discursul reformist dar și ideea națională, considerându-se unicii promotori ai interesului național (Bucur, 2003). Arătându-și bunăvoința față de religie și Biserică, guvernul Groza, imediat după instalare, exceptează de la expropriere proprietățile ecleziastice (Vasile, 2003b), permite continuarea activităților instituțiilor de asistență socială ale bisericilor și menține religia între materiile de studiu în școlile de stat. Flexibilitatea Guvernului față de religie își avea același scop: încadrarea Bisericilor în noul regim, în acest sens fiind modificată legea pentru funcționarea Ministerului Cultelor, în direcția creșterii atribuțiilor de supraveghere, îndrumare, organizare și control a activității cultelor. Prin intermediul noii legi a epurărilor, elaborată de guvernul Petru Groza se permitea sancționarea preoților care exprimau opinii sau atitudini diferite față de noul regim, unii preoți fiind închiși în „lagăre speciale”.

În ciuda faptului că guvernul și-a exprimat disponibilitatea să întrețină un dialog și să colaboreze cu toate cultele cunoscute, afirmând că o nouă epocă s-a deschis în relațiile dintre stat și culte, în care nu vor mai exista diferențe, o serie de măsuri adoptate de guvern denotă o altă realitate (Bucur și Stan, 2004). Astfel, inegalitatea aplicată celor două biserici românești, Ortodoxă și Greco-Catolică, din partea autorităților se face simțită încă din anul 1945, motivele fiind de ordin politic, guvernul fiind nemulțumit de neimplicarea clerului și a credincioșilor greco-catolici în formațiunile politice care alcătuiau FND, susținerea acțiunilor politice și de propagandă a PNT, schimbările de ordin geopolitic survenite în preajma încheierii celui de-al doilea război mondial, promovarea intereselor sovietice în plan internațional, aici intrând colaborarea dintre regimul sovietic și Biserica Ortodoxă Rusă în suprimarea Bisericii Unite Ucrainene, începută încă din toamna anului 1944 și finalizată în primăvara anului 1946. Mai mult, guvernul au depus eforturi susținute pentru a-i determina pe ierarhii Bisericii Ortodoxe Române de necesitatea reluării cât mai repede a „*legăturilor frățesti*” cu Biserica Ortodoxă Rusă și cu toate că a acceptat ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să participe la festivitățile prilejuite de

instalarea noului patriarh al Moscovei, Alexei, patriarhul Nicodim eschivându-se, refuză să viziteze Moscova⁴.

În scopul accelerării încadrării preoților în noul regim de democrație populară și cunoscându-se foarte bine influența de care se bucurau aceștia, s-a hotărât intensificarea activității UPDR, în fruntea ultimei organizații aflându-se preotul ortodox cu vechi simpatii legionare Constantin Burducea, care exercita în același timp și funcția de ministru al Cultelor în guvernul Groza. Numirea unui preot ca ministru al Cultelor, precum și organizarea în 16-17 octombrie 1945 a unui *Congres general al preoților și al tuturor cultelor*, denota că poziția concesivă în raport cu Biserica a ocupat un loc important în strategia guvernului de a înlătura multe din suspiciunile românilor față de noul regim sovietic (Vasile, 2003). Una dintre explicații se referă la impactul ridicat pe care îl aveau preoții în societate, mai ales în lumea satului (Onișoru, 1997).

Tentativele de atragere a Bisericii Unite române de partea autorităților, impuse de Moscova nu au reușit și acest lucru s-a putut observa și la *Congresul general al preoților*, unde greco-catolicii au fost slab reprezentați față de guvernul dominat de comuniști. Aceste încercări de cooptare a greco-catolicilor la politica guvernului s-au realizat pe baza unei credințe în beneficiile alianței dintre „tron și altar”, Stalin prin intermediul acoliților săi resuscitând mesianismul prezent în ideologia panslavismului, biserica rusă recăpătându-și locul în noua formulă a *celei de a treia Rome* pe care național bolșevismul a realizat-o într-o manieră expansionist-imperială (Bucur, 1998). Însă, colaborarea dintre Stat și Biserică avea și alte semnificații: în spațiul public admis doar Bisericii Ortodoxe nu mai exista loc și pentru o altă Biserică, nu întâmplător din perioada premergătoare sfârșitului războiului, Biserica Rusă a susținut și a justificat politica anticatolică a Moscovei (Bucur, 2003).⁵ Prima victimă a acestei politici a fost Biserica Greco-Catolică Ucraineană care a fost suprimată (Cipăianu, 1995), credincioșii săi revenind la Biserica Ortodoxă Rusă.

Deși ar fi putut fi considerată o măsură care privea doar cadrul intern al Uniunii Sovietice, desființarea Bisericii Unite din Ucraina a fost privită cu îndreptățire de altfel, ba chiar la timpul respectiv ca un semn prevestitor de rele pentru soarta celorlalte Biserici Unite cu Roma, din Europa Centrală și de Est, cea mai importantă dintre acestea aflându-se în România, Biserică susținută de peste 1,5 milioane de credincioși (Țârău, 2000). Dar evenimentele desfășurate în Ucraina nu au determinat consecințe imediate asupra raporturilor dintre Biserică

---

⁴ Mai multe amănunte despre vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române, vezi la Adrian Cioroianu, „Biserica Ortodoxă Română între tradiție și compromis, anul 1945”, în Bozgan, 2000a.

⁵ Vezi și capitolul: „Biserica Ortodoxă, minoritățile și Occidentul”, pp.191-226, din lucrarea lui Gillet, 2001. Autorul exprimă aceeași idee a exclusivității Bisericii Ortodoxe în spațiul public, a suprimării Bisericii Greco-Catolice, consecință imediată a principiului de excludere confesională care decurge din ideologia naționalistă a Bisericii Ortodoxe.

Unită și guvernul Groza, în sensul inițierii de către autoritățile politice de la București a unei acțiuni similare, deoarece prioritățile regimului erau altele (Bucur, Stan, 2004). Aplicarea acelorași acțiuni sau unele similare ca și în Ucraina presupunea denunțarea Concordatului, acțiune nerecomandată, potrivit însărcinătorului cu afaceri al României de la Vatican, din perspectiva obiectivelor urmărite de guvern pe plan intern și internațional, într-un raport înaintat Bucureștiului fiind subliniate avantajele interne și externe ale susținerii Concordatului, anume: respectarea angajamentelor asumate va mări prestigiul Coroanei și al Guvernului pe scena internațională, va asigura atitudinea binevoitoare a Sf. Scaun, precum și un sprijin eficace în apărarea României contra propagandei maghiare peste hotare (Bucur, 2003).

Un eveniment semnificativ în raportul Stat-Biserică în timpul guvernării Petru Groza îl constituie și alegerile de mitropolit, care datorită războiului dar și a complicatei situații politice interne și internaționale, fuseseră amânate, soluția aleasă de Sf. Scaun fiind numirea unui administrator apostolic, o acțiune momentană de altfel (Bucur, 2003). Noile autorități au căutat să speculeze interimatul de la conducerea Bisericii Unite, iar atunci când s-a pus problema convocării unui sinod mitropolitan electoral au încercat prin diverse mijloace să influențeze votul (Vasile, 2003b). S-a dovedit că interesul liderilor comuniști pentru scaunul mitropolitan de la Blaj nu putea fi ignorat mai ales în contextul pregătirii alegerilor parlamentare - faptul că în toamna anului 1945 scrutinul din Ungaria dovedise rolul important pe care l-a jucat Biserica Catolică în rezultatele slabe obținute de comuniștii maghiari (Vasile, 2003b). Pe de altă parte, exista și o miză politică internațională dacă ținem cont de competiția româno-maghiară pentru Transilvania. Sfântul Scaun a refuzat modificarea jurisdicțiilor teritorial-administrative catolice din Transilvania de Nord, solicitată insistent de autoritățile maghiare după 30 august 1940 iar acceptarea convocării sinodului electoral al Bisericii Unite însemna și o recunoaștere de către Sf. Scaun a apartenenței Transilvaniei de Nord la România (Bucur, 2003).

Alegerile fiind pregătite, mai trebuia o „*minuțioasă selecție*” a candidaților, rapoartele și evaluările realizate de serviciile statului, fiind destul de pesimiste mai ales din perspectiva obiectivelor guvernului Groza: „Oricare episcop ar fi ales... rămâne indiferent, căci toți sunt reacționari”. Despre episcopul Rusu se afirma că este un exponent al „Bisericii active <ecclesia militans>... polemica...conservatoare”, fiind totodată „un susținător înfocat al PNȚ - Maniu”, episcopul Hossu nefiind nici el o alternativă, guvernului îi rămâneau două opțiuni: fie manevrarea de către guvern „cu un preot tânăr, democrat, progresist, bine pregătit și cult, agreeat de clerul de jos și de Vatican”, fie amânarea alegerilor sub pretextul neîncheierii tratatului de pace (ASRI, fond D, dos.2322, cf.Bucur, 1998:81-82). Cum aceste două opțiuni au căzut, guvernul Groza a decis să nu-l confirme în funcția de mitropolit pe episcopul Maramureșului Alexandru Rusu, cel care fusese ales de sinodul electoral și avea

recunoașterea Sfântului Scaun (Vasile, 2003b), astfel amânând demararea procedurilor stipulate de Concordat pentru numirea / confirmarea mitropolitului Bisericii Unite.

În vara anului 1946 se înmulțesc acțiunile guvernului care vizau încadrarea bisericilor în noul regim, aceste insistențe datorându-se apropierii momentului alegerilor parlamentare. Însă, majoritatea slujitorilor Bisericii Unite au avut o atitudine antiguvernamentală în timpul campaniei electorale iar odată cu consolidarea regimului în urma succesului din noiembrie 1946, obținut prin falsificarea alegerilor și a semnării Tratatului de pace din februarie 1947 și-au făcut simțită prezența unele consecințe nefaste și în planul raportului Stat-Biserică, unii preoți fiind chiar arestați pentru câteva săptămâni.

În prima parte a anului 1947, guvernul a decis să diminueze și mai mult autonomia cultelor, în această direcție, Ministerul Cultelor elaborând două proiecte de lege, unul privitor la pensionarea și punerea în retragere a slujitorilor tuturor cultelor, în timp ce al doilea modifica unele articole din Legea pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române, ambele fiind adoptate de Adunarea Deputaților în mai 1947 (Bucur și Stan, 2004). Pe lângă aceste hotărâri, dizolvarea PNȚ la 30 iulie 1947 a produs urmări negative și pentru Biserica Unită, deoarece în toamnă vor fi arestați mai mulți preoți greco-catolici sub pretextul că au fost susținătorii unor „partide” reacționare.

Măsurile contra Bisericii s-au accentuat după abdicarea forțată a regelui Mihai la 30 decembrie 1947 și proclamarea Republicii Populare, eveniment care a favorizat o și mai mare accelerare a procesului de integrare a cultelor religioase în „noul regim” (Bucur și Stan, 2004). Acest proces, vizibil în toate țările în care comuniștii au cucerit puterea se datorează existenței în politica religioasă a regimurilor comuniste a unor instrumente comune relevate de experiența sovietică, care favorizau un model de biserică fără legături cu exteriorul, încadrat în politica guvernamentală și redusă exclusiv la spațiul liturgic, model ce urma să fie adoptat la realitățile din Europa Central – Răsăriteană, aversiunea față de Biserica Catolică fiind o atitudine comună tuturor guvernelor comuniste, însă metodele și mijloacele prin care s-a urmărit încadrarea în sistem au fost diverse (Bucur, 2003).

Folosindu-se de Biserica Ortodoxă, comuniștii au readus în discuție problema greco-catolică și au forjat evoluția istorică a rivalității dintre Occidentul latin și Orientul bizantin și ortodox, conflictul dintre catolici și ortodoxi focalizându-se pe caracteristicile Bisericii Unite: prozelitismul, «centralismul» ecleziastic și infailibilitatea pontificală, ultimele două puncte fiind considerate de comuniști ca principalele elemente de discordie dintre Biserici (Gillet, 2001). Situația primilor ani postbelici în care se sesizează diferențierile de tratament în funcție de confesiune este sintetizată într-un raport al diplomației

franceze de la București, elaborat la sfârșitul anului 1947⁶. Într-adevăr, raportul descrie că Biserica Ortodoxă Română era mai favorizată de noul regim în schimbul abandonării controlului asupra promovării propriei ierarhii, însă chiar și în aceste condiții, obediența acesteia nu era totală, diplomatul înregistrând opoziția patriarhului Nicodim la sugestiile făcute de patriarhul Alexei al Moscovei cu ocazia vizitei în România din primăvara anului 1947 de a subordona Biserica Ortodoxă celei ruse. În schimb, raportul surprinde ostilitatea regimului față de Biserica Catolică, înalte oficialități ale P.C.R. neezitând să adreseze amenințări, cum este cazul lui Vasile Luca la un congres al Uniunii Populare Maghiare, organizație care îndrepta minoritatea maghiară către comunism. Totuși, raportul în cauză recunoaște că în pofida acestor manifestări, relațiile dintre stat și catolicism nu au luat forma persecuțiilor religioase.

Comuniștii din România, Biserica Greco-Catolică și poziția Vaticanului

Catolicismul a fost unul dintre cei mai redutabili adversari ai regimurilor comuniste din Europa de Est și în mod logic a fost și victima unor politici represive permanente, chiar dacă acestea au îmbrăcat formele cele mai variate, de la cele extreme, execuția episcopilor, până la cele mai rafinate, de la infiltrare și instrumentalizare, la subminarea din interior (Bozgan, 2004).

Spre deosebire de celelalte organizații confesionale din Europa de Est, Biserica Romano-Catolică (incluzând aici și riturile orientale, reprezentate în principal de Bisericile Greco-Catolice) avea o structură puternic centralizată și se subordona, atât din punct de vedere spiritual, cât și canonic Sfântului Scaun, care era considerat de sovietici drept „*centru al reacțiunii internaționale*” (Vasile, 2003b). Comuniștii mai apreciau că Biserica Catolică, prin structura sa internațională și legăturile cu Sf. Scaun aflat în afara zonei lor de influență erau greu de încadrat în exigențele unei politici naționale iar prin caracterul ei universal, implicarea comunităților catolice în viața social-culturală locală și prezervarea sentimentului identității naționale, constituie elemente ce submineau politica de consolidare a prezenței sovietice în zonă (Riccardi, 1998, cf. Bucur și Stan, 2004:28).

Atitudinea dură a comuniștilor față de Vatican era alimentată și de interesul Sfântului Scaun pentru țările din Europa răsăriteană (percepute ca fiind componentele unui cordon sanitar antisovietic), unde numărul reprezentanțelor diplomatice aproape s-a dublat. Ei considerau că politica dusă de Vatican a ajuns

---

⁶ Vezi acest raport la pp. 110-116, în Bozgan, 2000b. Un alt document foarte important care reflectă de această dată viziunea americană a situației Bisericii Catolice din România în timpul guvernării Groza este memoriul trimis de Myron Taylor guvernului de la Washington la 13 iulie 1946, document care poate fi găsit la pp. 13-18, în Țărău, 2000.

să fie aservită intereselor Occidentului cu referire la americani, iar această orientare politică s-ar reflecta și în sfera propriei diplomații, deoarece Sfântul Scaun a apelat, cel puțin pentru Europa de Est, la diplomați de origine americană, care erau avantajați de a fi sprijiniți de către SUA (Vasile, 2003b). Dincolo de aceste aspecte fără îndoială importante între Moscova și Vatican, exista și o profundă incompatibilitate de natura ideologică (Vasile, 2003b), de viziune a relațiilor cu exteriorul, de mentalitate, suveranii pontifi condamnând în repetate rânduri doctrina comunistă (Pius al IX-lea, Leon al XIII-lea) și regimul politic din URSS (Pius al XI-lea).

În România, percepția publică identifica deja noile autorități instalate la 6 martie 1945 cu Uniunea Sovietică și ideologia comunistă și tocmai din această cauză presiunile exercitate asupra ierarhiei ortodoxe din România pentru intensificarea legăturilor cu Biserica Ortodoxă Rusă au generat temeri, că această preconizată relație specială va fi exploatată de sovietici. De altfel, la începutul anului 1945, polemica dintre ortodocși și greco-catolici în jurul desființării Bisericii Unite (cerută de primii) era în plină ascensiune, eliminarea Bisericii Greco-Catolice circumscriindu-se unui plan mai larg de combatere a valorilor occidentale, aceasta fiind expresia vie a atașamentului românilor la Europa latină și creștină, ori tocmai acest martor trebuia redus la tăcere de comuniști (Bozgan, 2004). În această direcție a antigreco-catolicismului, mitropolitul Nicolae Bălan a desfășurat o amplă campanie de convingere, însă ca și ceilalți ierarhi ortodocși va păstra un timp o anumită rezervă față de ideea unei colaborări fățișe cu comuniștii români în problema eliminării concurenței confesionale, deoarece lichidarea Bisericii Greco-Catolice ar fi putut reprezenta un precedent periculos chiar și pentru Biserica Ortodoxă.

Aceste contradicții între ortodocși și catolici erau urmărite și de nunțiatul de la București care a devenit un important punct de observație a evenimentelor care se desfășurau în România, dar și în zonele din vecinătate (Bucur, 2003). Aflat din 1936 în fruntea oficiului diplomatic de la București, Mons. Cassulo desfășurase o intensă activitate pe lângă autoritățile de la București acoperind probleme extrem de variate: redeschiderea unor școli confesionale, retrocedarea unor clădiri preluate abuziv de autoritățile militare sovietice, acordarea de subvenții pentru repararea unor biserici, retrocedarea bisericilor catolice din Bucovina preluate de Biserica Ortodoxă, ajutorarea cu alimente și medicamente a populației civile și a refugiaților (Bucur, 2000). În același timp, sesizând miza reală a noii abordări juridice propuse de guvern în problema epurărilor, mons. Cassulo a intervenit în mai multe rânduri la Ministerul Afacerilor Externe, exprimându-și speranța ca măsurile adoptate nu vor încălca dispozițiile Concordatului, potrivit căruia numirea și încetarea din funcție a preoților sunt de competență exclusivă a episcopilor (Bucur, 2003).

Relațiile mai tensionate între România și Sf. Scaun nu au dat naștere la reacții violente din partea autorităților comuniste, aceasta și datorită preocupării

guvernului de a-și consolida poziția sa în interior și de a obține recunoașterea din partea puterilor occidentale. Așa se face ca în primele luni ale anului 1946 se relevă o diminuare a presiunii exercitate de guvern asupra cultelor recunoscute, în acest context Sf. Scaun dându-și acceptul pentru convocarea sinodului electoral al Bisericii Române Unite în vederea alegerii noului mitropolit, evenimentele desfășurate în Ucraina Occidentală în anii 1944-1945 cântărind mult în luarea deciziei (Bucur, 2000). Neconfirmarea alegerii lui Alexandru Rusu ca mitropolit al Bisericii Greco-Catolice de către guvern pare să nu fi afectat relațiile României cu Sf. Scaun, idee confirmată în ianuarie 1946 când au fost restabilite comunicațiile directe între nunțiatul și Sf. Scaun, iar în aprilie 1946 Legația Română de pe lângă Sf. Scaun a fost ridicată la rangul de ambasadă. Este posibil ca această decizie a guvernului Groza să fie un reflex al competiției dintre România și Ungaria pentru obținerea sprijinului diplomatic al Vaticanului, în vederea soluționării chestiunii Transilvaniei la Conferința de Pace (Bucur, 2000).

În altă ordine de idei, îmbunătățirea relațiilor cu Biserica Ortodoxă Română era una din dorințele Sfântului Scaun, deoarece la începutul anului 1946 nunțul apostolic Andrea Cassulo și arhiepiscopul catolic de București, Alexandru Th. Cisar, au făcut o vizită patriarhului Nicodim, ca gest de apropiere între cele două Biserici (Vasile, 2002). Discuțiile dintre patriarhul Nicodim și nunțul apostolic, în condițiile „*revenirii*” greco-catolicilor ucrainieni sub jurisdicția Patriarhiei Ruse, nu erau pe placul Uniunii Sovietice și a guvernului de la București (Vasile, 2003b). Așa se explică implicarea monseniorului Andrea Cassulo (deci implicit și a Vaticanului) în „procesul mării trădări naționale” în care erau judecați mareșalul Ion Antonescu și colaboratorii săi, diplomatului romano-catolic imputându-i-se faptul că ar fi avut o atitudine profascistă (Vasile, 2003b). În acest scandal nu poate fi exclusă intervenția sovietică în plănuita compromitere a diplomatului, probabil sovieticii nevăzând cu ochi buni nici calitatea lui Cassulo de *decan al corpului diplomatic*, titlu care îl plasa pe ambadorul sovietic S. I. Kavtaradze pe o poziție inferioară, privându-l de mai multe onoruri (Bucur, 2003). Întrucât Andrea Cassulo se afla *de facto* într-o situație de *persoana non grata*, Sfântul Scaun, sesizând miza reală a atitudinii sovieticilor și căutând să evite pe cât posibil un conflict deschis cu autoritățile române, la sfârșitul lunii mai a anului 1946 numește un succesor al lui Cassulo – de data aceasta doar cu titlul de regent (rang inferior) – în persoana episcopului de Savannah – Atlanta: Gerald Patrick O’Hara (Vasile, 2002). Ca urmare a tergiversării acordării vizei de către guvernul român, mons. O’Hara și-a preluat postul abia la începutul anului 1947 (Bucur, 2003).

Deteriorarea relațiilor dintre SUA și URSS au condus treptat la înlocuirea colaborării cu confruntarea, guvernul Petru Groza adoptând însă din prima parte a anului 1947 o serie de măsuri menite să dărâme ultimele rămășițe ale democrației (Bucur, 2000). Deoarece unul dintre cele două proiecte adoptate de guvern menite să restrângă autonomia cultelor se referea la pensionarea

clerului și viza și ierarhii catolici, mons. O'Hara a intervenit în nenumărate rânduri pe lângă autorități, reușind să obțină unele garanții în sensul respectării dispozițiilor Concordatului (Bucur, 2000). Încercând să evite implicarea într-o dispută cu urmări nefaste pentru Biserica Catolică Română, mons. O'Hara deși acționa într-o atmosferă politică ostilă, a reușit să exploateze cu folos cea minimă toleranță demonstrată de autorități (Bucur, 2003). Dar, după o prudență inițială în relația cu autoritățile române, regentul Nunțiatunii de la București, Gerald Patrick O'Hara a abordat tranșant probleme aflate în divergență, documentele confirmând că O'Hara a discutat cu reprezentanții Ministerului Cultelor, eventualitatea numirii episcopului Hossu ca mitropolit (Vasile, 2003b).

Ofensiva politico-religioasă a Moscovei și lichidarea opoziției politice de către guvernul Groza au stârnit îngrijorare în rândul clerului și credincioșilor greco-catolici ceea ce a determinat Nunțiatura de la București să intervină în repetate rânduri pe lângă guvern în favoarea unui „număr considerabil de preoți catolici de ambele rituri”, arestați pentru desfășurarea de „activități politice ostile regimului” (Bucur, 2003).

Concluzii

Pe parcursul acestui elaborat am putut observa cum în relația Stat-Biserică, societate-religie, partidul stat își propune să controleze întregul spațiu religios dintr-o perspectivă de mobilizare și omogenizare a religiei în beneficiul exclusiv al sistemului. Acest control nu este niciodată realizat, regimul, confruntat cu realitatea, este obligat să-și schimbe poziția și treptat, fără voie, iese din logica totalității. Una dintre rezistențele la controlul puterii este religia, care reprezintă și o formă de opoziție, alteritate / dizidență admisă de la bun început, ca fiind periculoasă de regimurile comuniste totalitare. Obligate să cedeze pragmatismului, sistemele de conducere comuniste au căutat să limiteze efectele „nocive” ale religiei și să-și asigure controlul extins asupra instituțiilor ecleziale ale vieții religioase.

A fost evident din cele expuse că și regimul de la București a preferat ateismul ca element constitutiv al sistemului de putere, însă ateismul practicat în România nu a avut un caracter agresiv, cum a fost cel pus în aplicare în URSS în perioada interbelică, ci a fost o variantă mai diminuată. În ceea ce privește controlul bisericilor și al vieții religioase, reglementarea raporturilor Stat-Biserică, regimul comunist din România a optat pe o linie „*intervenționistă*” (Bozgan, 2004). Știind bine să adapteze modelul sovietic la realitățile specifice locului, regimul comunist și-a concentrat atenția pe mai multe direcții: accelerarea integrării BOR în noul regim, prin diverse metode; suprimarea Bisericii Române Unite prin „*revenirea*” clerului și credincioșilor la Biserica Ortodoxă – acțiune susținută și de ierarhi ortodocși; crearea unei „*rupturi*” în rândul clerului și credincioșilor romano-catolici sub forma unei „*biserici catolice naționale*” (Bucur, 2000).

În general, raporturile guvernului cu Sf. Scaun cunosc diferite momente: bune sau tensionate în funcție de evoluția evenimentelor internaționale dar și a capacității de rezistență a Bisericii din România la presiunile sovieticilor, încercându-se totodată restrângerea legăturilor Nunțiatunii Apostolice cu ierarhii și credincioșii catolici, căutându-se și sufocarea presei confesionale – atât cea internă, cât și cea externă de la Roma – prea puțin favorabilă preconizărilor transformări în sens comunist.

References:

Lucrări generale și de specialitate:

- Bozgan, O. (2004). *Cronica unui eșec previzibil: România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea: 1963-1978*, Editura Curtea Veche, București
- Bozgan, O. (Ed.). (2000a). *Studii de istoria Bisericii*. București: Universităţii București.
- Bozgan, O. (2000b). *România versus Vatican. Persecuția bisericii catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*. București: Sylvi.
- Bucur, I. M., Stan, L. (2004). *Persecuția Bisericii Catolice în România: documente din Arhiva „Europei Libere” 1948-1960* (Ed. a 2-a rev.). Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș
- Bucur, I. M., (2003). *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Editura Accent, Cluj-Napoca
- Crăciun, M., și Ghitta, O. (Eds.). (1995). *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*. Cluj-Napoca: Cluj University Press.
- Gillet, O. (2001). *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, Editura Compania, București
- Ramet, P. (Ed.). (1989). *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*, Publishing Duke University Press, Durham, N.C.
- Vasile, C. (2003a). *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist: 1945-1989: documente și mărturii*. (Marius Oprea, Pref.), Editura Polirom, Iași
- Vasile, C. (2003b). *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Editura Curtea Veche, București

Studii și articole:

- Bucur, I. M. (2000). *Relațiile României cu Sfântul Scaun la începutul Războiului Rece*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. [seria] *Theologia Catholica*, XLV (1), 111-121.
- Bucur, I. M. (1998). *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. [seria] *Theologia Catholica*, XLIII (1), 77-83.
- Cipăianu, Gh. (1997, Spring). *Une Eglise réduite au silence: les gréco-catholiques roumains et le communisme*. *Transylvanian Review*, VI (1), 71-82.
- Onișoru, Gh. (1997). *Atitudini politice ale clerului din România 1944-1948*. *Arhivele totalitarismului*, V (15-16), 51-56.

- Popa, E. (1997). *Atitudinea Bisericii față de Comunism*. In R. Rusan (Ed.), *Anul 1947 – căderea cortinei. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (20-22 iunie 1947)*, (pp.353-357), Editura Fundația Academia Civică, București
- Țărău, L. (2000). *Percepții americane privind situația religioasă din România 1944-1946*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. [seria] *Theologia Catholica*, XLV, (2), 3-18.
- Țărău, V. (1998). *Democrațiile populare și atitudinea lor față de religie și biserică în anul 1948*. In R. Rusan (Ed.), *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (19-21 iunie 1998)*, (pp. 670-678), Editura Fundația Academia Civică, București
- Vasile, C. (2002). *The Apostolic Nunciature in Romania at the Beginning of the Communist Regime*. *Annuario. Istituto Romeno di cultura e ricerca umanistica*, 4, 255-261.

Lucrări, studii și articole consultate:

- Besançon, A. (2001). *Dilemele mântuirii. Criza Bisericii Catolice*. (Mona și Sorin Antoni, Trad.) Editura Humanitas, București
- Bucur, I. M. (1997). *Considerații privind politica religioasă a guvernului Groza, 1945-1947*. In R. Rusan (Ed.), *Anul 1947 – căderea cortinei. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (20-22 iunie 1947)*, (pp. 343-351), Editura Fundația Academia Civică, București
- Bucur, I. M. (1996). *Stat și Biserică în România postbelică 1945-1948. Câteva considerații*. *Anuarul Institutului de Istorie „Gh. Bariț” Cluj-Napoca*, XXXV, 303-315.
- Cioroianu, A. (1998). *Lumina vine de la Răsărit. Noua imagine a Uniunii Sovietice în România postbelică 1944-1947*. In L. Boia (Ed.), *Miturile comunismului românesc* (pp.21-68), Editura Nemira, București
- Cornea, D. (1998). *Asaltul comunist împotriva Bisericii Greco-Catolice și miracolul supraviețuirii ei*. In R. Rusan (Ed.), *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (19-21 iunie 1998)*, (pp 695-699), Editura Fundația Academia Civică, București
- Deletant, D. (1998). *Ceașescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România 1965-1989*. (Georgeta Ciocâltea Trad.), Editura Humanitas, București
- Kom, A. (2000). *Unificarea Bisericii Române Unite cu Biserica Ortodoxă Română în anul 1948*. In O. Bozgan (Ed.), *Studii de istoria Bisericii*,(pp.88-124), Editura Universității din București, București
- Langa, T. (2002). *Pentru armonizarea relațiilor dintre Statul Român și Biserica Greco-Catolică*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. [seria] *Theologia Catholica*, XLVII (2),123-130.

- Lascu, V. (1997). *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică în anul 1947*. In R. Rusan (Ed.), *Anul 1947 – căderea cortinei. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighețu Marmăției (20-22 iunie 1947)*, (pp. 358-362), Editura Fundația Academia Civică, București
- Petcu, A. N. (2005). *Partidul, Securitatea și Cultele. 1945-1989*, Nemira, București
- Preda, D. (Coord.). (2003). *România – Vatican. Relații diplomatice: 1920-1950*.(Vol.I) Enciclopedică, București
- Știrban, C. M., și Știrban M. (2000). *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare
- Vasile, C. (2001). *Atitudini ale clericilor ortodocși și catolici față de URSS și față de regimul de tip sovietic (1944-1948)*. In O. Bozgan (Ed.), *Biserica, putere, societate. Studii și documente*, (pp. 155-181), Editura Universității din București, București
- Vesa, V. (1997, Spring). *Relations between the Romanian Government and the Catholic Church during the Second World War*. *Transylvanian Review*, VI (1), 64-70.